

Оригинални научни рад

Немања М. ПОПОВИЋ*

Универзитет у Београду
Филозофски факултет

ПОЛИТИЧКИ ОДНОСИ СРБИЈЕ И ЦРНЕ ГОРЕ – ДОГАЂАЈИ И ПРИЛИКЕ ОД 1896. ДО 1903.

Апстракт: Период од 1896. до 1903. Обухвата једну интересантну етапу у црногорско-србијанским односима. Почетак овог периода резервисан је за првим директним сусретима владара ових двију српских држава, а његов крај је омеђен смјеном владалачке династије у Србији. У поменутом периоду, односи између Краљевине Србије и Књажевине Црне Горе су имали успоне и падове, и може се рећи да су се у распону од 1896. до 1903. десили и моменти најсрдачнијих и моменти најнарушенијих односа, гдје је камен спотицања више била суревњивост књаза Николе Петровића и краља Милана Обреновића, него ли краља Александра Обреновића који је у поменутом периоду сједио на београдском трону. Борба за српско ослобођење и уједињење као имеператив двију држава постаће, и поље неопходне сарадње, али и ривалства, јер су обје династије претендовале на исте неослобођене српске просторе. У овом периоду када се Обреновићи више окретају Аустрији, црногорски књаз Никола види прилику да се уз подршку Русије избори за јачу позицију у Српству. Посебно је интересантна чињеница да су и поред династичких размирица, дворови знали ставити српски народни интерес у Старој Србији и Македонији у први план.

Кључне ријечи: Србија, Црна Гора, књаз Никола, краљ Александар, краљ Милан, Видовдан, Призрен, Стара Србија, Македонија, српско питање

Година 1896. имала је велику симболику за званичне односе Црне Горе и Србије, јер је дошло до непосредног сусрета суверена двије српске државе, са званичном посјетом. Прије тога, у јануару, на Цетиње је стигла депеша од стране србијанског двора. Поменута депеша је књазу Николи стигла током једног од његових „сједника“, праксе приликом које су се око књаза окупљали важни људи из политичког живота и чланови дипломатског кора. Овом приликом је на сједнику био присутан и тадашњи руски посланик у Црној Гори, Кимон Емануилович Агриропуло.

* Докторант, nemanjanewwave@gmail.com

Када је секретар донио отворену депешу, књаз ју је прочитао у себи. Када је завршио читање, књаз је отпустио сву господу, осим министра Вуковића и изасланика Агриропула, да им прочита на глас ову депешу. У депеши је краљ Александар питао књазу Николу, може ли примити нарочитог изасланика, у лику генерала Милана Павловића, који ће предати књазу Орден Светог Саве, за књижевне заслуге. Књаз Никола и Вуковић су претходно били при увјерењу да би министар, осим уручења овог ордена, искористио прилику да у име краља Александра испроси руку кнегиње Ксеније, кћери књажеве (Вуковић 1996: 546).

Иzasланик Агриропуло, као велики црногорски пријатељ, са ентузијазмом је говорио када му књаз Никола саопштио ове брачне прогнозе. Рекао је: „Изврши тај посао министре, па си доста учинио за цијели српски народ, јер би то била велика срећа за обе династије и за цио српски народ“ (Вуковић 1996: 546). Књаз је на ово, изнио једну интересантну и далековиду изјаву: „Ако би краљ Александар доиста заискао руку моје кћери, ја би тијем био стављен у један немогући положај. Прилике су биле донијеле, те сам дао моју најстарију кћер за унука Карађорђа. (...) Незгода у коју бих био стављен таквим кораком краљевим, састоји се у том што бих морао одбити његово тражење. Од моје несрећне кћери, књагиње Зорке, има два сина. Кад бих се сагласио да дам једну од мојих кћери Обреновићу, може бит из тога брака такође мушке дјеце. Сада помислите у какви положај би ставио своју сопствену крв. Каквим злима има мјеста претпоставци, у оваквим околностима (...)“ (Вуковић 1996: 547).

Војвода Гавро Вуковић је након ових књажевих ријечи изнио бесједу која на добар начин одражава мисли самог књазу Николе и владајућег круга у Црној Гори, када је рјешење за свесрпски пријесто у питању. Војвода је рекао: „Династија Обреновић, спала је на тужну жицу. Она је у народу омрзнута, а од других народа презрена. (...) Камо среће да нијесте ни Карађорђевићу дали кћер, те би се временом све свело на Вашу династију. Наша династија, једина је у Српству која има традиционалне врлине, од њеног настанка. Она се није никад, ни у свом унутрашњем моралу нити према цјелини српског народа, ни у чему огријешила. Дакле, она је та која би требала замијенити династију Обреновић“ (...) (Вуковић 1996: 547).

На овај начин је реално изнешена једна сасвим јасна чињеница, а то је, да је будући обједињени српски пријесто један, а к њему претендујућих династија више. Пријестиж око општег народног трона, неријетко је био кобан и крвав за многе народе. Често су се дешавали брутални обрачуни унутар једне породице, а камо ли више супарничких владарских кућа. Такође у овој Вуковићевој изјави се може тумачити увјерење у Црној Гори о династији Петровић–Његош, као старијој и важнијој у српском народу, као владарској кући која има морално право на свесрпски трон.

Генерал Павловић је дошао у Црну Гору и био примљен код војводе Вуковића у Министарству иностраних дјела. Ипак није дошао због прошње књажеве кћери, већ да уручи поменути Орден Светог Саве и ради трговинског уговора између двије земље. Примајући Орден Светог Саве црногорски књаз је рекао: „Светитељу Саво, који си измирио завађену браћу, одакле је потекла сва срећа и ондашња величина српског народа, ти бди и над слогом између мене и мога брата краља Александра“ (Петровић-Његош, *Говори*, 26).

Било је и разговора о актуелој политици. Са црногорске стране је укљивано на то, како се влада напредњака слијепо држи Беча, уз констатацију да се аспирације српског народа не могу остваривати без Руске империје јер Аустро-Угарска по својој природи не може са наклоношћу гледати на опште српско питање. Генерал Павловић је истицао како је он изасланик краљев, а не владин, али црногорски министар иностраних дјела није оклијевао да му укаже на своје виђење поменутих проблема. У сваком случају, и напредњаци су увиђали да би било пожељно споразумијевати се са Русијом, у жељи да се сузбију радикали и смири јавност у Краљевини Србији.

Управо се у овом мјесецу десила и коначна реализација ствари за коју су се Црна Гора и Србија заједничким снагама издашно дипломатски бориле, постављање Србина, Дионисија Петровића за митрополита у Призрену. За овај посао највише се дјеловало преко изасланика двије државе у Цариграду, Бакића и Ђорђевића. Руски изасланик Нелидов, такође је својим залагањем пуно помагао овој ствари.

Црногорски изасланик Бакић је редовно извјештавао Министарство иностраних дјела на Цетињу о корацима које је предузимао за именовање Дионисијево. Из писама које је Бакић слао министру Вуковићу, може се видјети да је Порта у почетку неблагонаклоно гледала на приједлог да баш Дионисије Петровић буде постављен за митрополита рашко-призренског. Порта је била мишљења да је Дионисије поткупљени агент Србије и писала је Патријаршији да га не именује за митрополита. Међутим, дипломатско држање Бакића, Ђорђевића, а поготово Нелидова због значаја силе коју представља, допринијело је да се Патријаршија ипак позитивно изјасни у вези Дионисијевог рукоположења.

Архијерејска хиротонија Дионисија Петровића обављена је 25. јануара 1896. године у патријаршијској цркви Светог Ђорђа на Фанару, у Цариграду, од стране васељенског патријарха Антима VII (С. Вуковић 1996: 71). Турска власт, потврдила је избор митрополита издавањем султановог берата (указа-повеље) (Дучић 1896: 73).

Књаз Никола изразио је жељу да дође до његовог сусрета са краљем Александром. У Србији су били мишљења да први у Београд треба доћи црногорски владар као нижи по титули. Међутим, књажеву сујету је помало

вријеђало да он као старији човјек први иде на ноге младом краљу, тако да је црногорска влада утицала на краља Александра да и он сам изрази жељу да посјети Цетиње. Краљ Александар, послао је књазу писмо 16. априла 1896. године, у коме му је саопштио: (...) „Жеља је моја била да још видљивијим знацима обележимо заједницу мисли и оданост правди политике народне, освештаном најславнијим предањима мога и Вашег дома. Како сам у томе са стране Вашег Височанства предусретнут најтоплијим осећајима, желео бих да се видимо и у престоници Црне Горе и у престоници Србије. Уверен сам да ће ово виђење и поданике и сулменике Наше, где год их има, испунити најтоплијим надама“ (...) (Поповић 1987: 774).

Књаз Никола одговорио је краљу Александру писмом 5. маја: (...) „Ја сам неизмјерно захвалан Вашем Величанству на садржини истог (прим. писма краљевог) и из душе се радујем Вашој братској одлуци да се овог љета, акобогда, видимо у нашијем пријестоницама, те свесрдно на то пристајем. Наш срећни састанак обновиће и освјежити, ја се уздам, дух нашег правог Српства, које у нашу љубав и добре братске одношаје полаже своју наду, те колико ја могу видјети бољи се час и удобније вријеме за то није могло изабрати, у сваком смислу“ (...) (Петровић-Његош, *Писма*, 144).

Из оваквих навода два српска владоца, може се спознати свијест о томе колико је било важно за читав српски народ да двије државе и њихове владарске куће имају што боље односе. Колико је било важно послати добру поруку српском народу на свим његовим странама, и да ће такве поруке бити носиоци великих нада и узданица за поменути народ.

Књаз Никола је отишао у Русију на крунисање цара Николаја II Романова, (који је на трону замијенио преминулог оца, цара Александра III) и у повратку је дошао у посјету Београду. На путу ка србијанској пријестоници, у Бечу му се придружила делегација коју су сачињавали: министар иностраних дјела Гавро Вуковић, министар војни Илија Пламенац, министар просвјете Симо Поповић и секретар књажев Љубо Војновић. У Београд су стигли на Видовдан 1896. (Распоповић 2009: 448).

Књаза су на жељезничкој станици сачекали краљ Александар и војска. Много људи се скупило да поздраве црногорског књаза који је приликом ступања на тло Србије скинуо капу и прекрстио се. Народ није крио своје одушевљење. Књаз Никола је био у Саборној цркви на помену косовским жртавама, носећи свечану црногорску ношњу и сабљу краља Милутина око паса. Клекнуо је и пољубио земљу, а низ његов образ потекле су сузе. Одушевљена београдска маса, понијела је књаза на рукама по изласку из цркве.

Црна Гора, за разлику од Србије, није била заплускана свим цивилизацијским таласима, чији су се просвећени знаци могли понајбоље видјети у раскошној пријестоници Београду. Црна Гора је остала традиционално друшто, али поред оскудијевајућих прилика ове чињенице, на крилима те

исте традиције Црна Гора је остала простор у коме се највише гајило српско родољубље и гдје су се најгласније чуле гусле које су биле свједочанство српске историје, свих успона и падова, вјесник континуитета српског народног чувства и традиције.

Управо је народ у Београду, у живој слици црногорског књаза, доживљавао персонификацију те традиције, директну везу са предањем старих српских владара и витезова, која се на савршен начин уклапала са симболиком Видовдана, народне Славе, дана кобног српског пада на Косову, али и дана када су Милош и остали славни српски витезови својом смрћу купили вјечан живот.

На свечаном обједу одржаном на двору, књаз Никола је одговорио на упућену здравицу краља Александра, са ријечима: „Хвала, срдачна хвала, Величанство, на братској здравици! (...) Ево ме у твојој Србији, у твојој пријестоници, у твоме сјајном двору, ка’ што се каже, из дома у дом дођох, подносећи ти братски поздрав јужног Српства, Црне Горе, Зете Балшића, Црнојевића и дома мога, стране у којој се непрекидност српске самосталности вјерно и срећно очува са много жртава и прегнућа. И дођох ти на Видовдан! А што баш овај дан изабрах, дан прије кобни за наше српско племе? Изабрах зато да га мили наш народ не проведе у сјети, као многе до данас. Од Лазара, на овај дан он се сјећа свих мука својих, страдања и робовања свога, и уздисао је дугим низом неуспјешних покушаја да опет свој и велик буде. Ни бројно надмоћније, ни урођена храброст разоритеља наше царевине не бише тако фатални за њен опстанак, колико наша неслога. (...) И данас, на уставке видовске, драги мој брате, пред лицем милог нам Српства, поднашим ти израз лица као најпрви зрак сунца којим је јутрос врх мога Ловћена обасјао, израз оне благословене слоге и љубави, које народ жели да међу нама постоји. Загрљене и слогом спојене, нас ће добри српски народ испредвајан, а из три вјере, благосиљати, благосиљаће нас сјенке умрлих мученика српских, благосиљаће нас робље српско. Он ће наш примјер сљедовати, те сложан, сав ће вјероват једну вјеру, вјеру спасавајућу, „вјеру народности“. Цијело је Српство данас у духу са нама, а што оно жели, желимо и ми двојица, а наша је задаћа да га поведемо правцем његових тежња“ (...) (Петровић-Његош, *Говори*, 28-30).

Поред захвалности и израза одушевљења, примјетно је у овој бесједи, исказивање народног политичког програма и надања црногорског књаза, везаног за то питање. Поново је наведена неслога као главни камен спотицања српској срећи и узрок свих падова. Та чињеница била је опомена за тадашње генерације Срба да више никада не дозволе такве грешке.

Такође је изражена нада да ће у будуће читав српски народ, без обзира на вјерско опредјељење, на једнак начин бити привржен српској народној мисли, да ће родољубе бити изнад свега. Још су и ранији великани српског

пера и политике (Његош и Караџић) за свога живота писали о српској несрећи, да се Срби који се превјере (који нису православни), кане однародити од Српства, као да им друга вјера брише дотадашњу етничку припадност. Овакав феномен углавном је атишичан за друге народе. Црногорски књаз је овом својом изјавом, као и многим претходним у својим прокламацијама, јасно дао до знања да у српском народном корпусу и будућој сањаној политичкој заједници, итекако има мјеста и за браћу муслиманске и католичке вјероисповијести.

Од конкретних политичких договора није било пуно, главни закључци двију делегација са министрима спољних послова на челу, били су начелни договори о усаглашености заједничких акција двије српске државе, да Црна Гора помогне србијанским настојањима у Македонији, а Србија црногорским настојањима у Сјеверној Албанији (Микавица, Васин, Нинковић 2013: 256-257).

Краљ Александар је даровао књазу Николи почасно заповиједништво над VIII пуком Војске Краљевине Србије. Штампа и владајући кругови у Аустро-Угарској монархији нису благонаклоно гледали на овај сусрет српских владара, посебно је пажња незадовољства скретана на чињеницу да је до поменутог сусрета дошло у вријеме владе странке која је доживљавана као проаустијска. Са друге стране, у српском свијету је овај сусрет слављен на сва звона. Књазу Николи су стизала писма одушевљења и честитки од Срба из Угарске, у којима су изражавали своју радост због његовог сусрета са краљем Александром, уз наду да такви сусрети приближавају зраке слободе ка њиховим равницама и паланкама.

У марту 1897. године, краљ Александар је био у посјети кнезу Фердинанду у Бугарској. Ова посјета је донекле била и одраз промјене односа између Србије и Русије. Руски двор је био мотивисан да учврсти позицију словенских држава на Балканском полуострву. Русија није жељела да савез балканских словенских земаља буде офанзивног карактера, већ да се оне споразумију о задржавању постојећег стања, имајући у виду напетост ситуације око Крита између Грка и Турака, која је наступила почетком године и бојазд од ширења сукоба и опште кризе на истоку (Распоповић 2009: 449).

Овом приликом, суверни Србије и Бугарске су потписали споразум. Овај споразум подразумијевао је: „Да у свим питањима која је тичу среће и напретка српског и бугарског народа у Отоманској империји, двије земље у будуће раде споразумно, да ниједна од двије владе не предузима, било војном или дипломатском акцијом, било потпомагањем или одобравањем какве агитационе радње у Турској, једнострано и без сагласија са другом ништа, што би могло пореметити данашњи status quo на Истоку“ (Поповић 1987: 882).

Два владоца такође су се усагласила о потреби да овом споразуму приступи и црногорски књаз, као владар једне српске државе који је такође заинтересован за судбину Срба у Турској, те трећи словенски владалац са

Балкана. И краљ Александар и кнез Фердинанд су писмима извијестили књаза Николу о овом споразуму и тим путем га позвали да му и он приступи.

Књаз Никола је у писму, које је краљу Александру послао 12. марта 1897 г. саопштио свој позитиван став према српско-бугарском споразуму. Написао је: (...) „Установљење братске љубави српског народа са бугарским и споразум о заједничком раду њиховом, вазда ми је била највећа жеља, ради будућности оба народа. И зато, Ваше Величантво, ја се од свега срца радујем утврђеном споразуму и са задовољством које ми даје увјерење да је на срећу нашијех народа, прихваћам га потпуно“ (...) (Петровић-Његош, *Писма*, 284).

Краљ Александар Обреновић је у мају дошао на Цетиње у посјету књазу Николи, на Ђурђевдан, крсну славу Петровића. Непосредно прије доласка краљевог, успостављени су званични дипломатски односи између двије државе, а акредитовани дипломатски представник Краљевине Србије Јеврем Велимировић, стигао је у црногорску пријестоницу (Распоповић 2009: 450).

На Цетињу је краљ Александар срачано дочекан. Скромност цетињских услова, надомјештена је одушевљењем тамошњег становништва краљевим доласком. На свечаном обједу, књаз Никола је дигао здравицу у част свога госта са ријечима: „Величанство! У мени је стално и живо задовољство, она радост којом ми је испуњено срце код нашег првог загрљаја о љетошњем Видовдану у Београду. (...) Из дубине тих осјећања, Величанство, која нека замијене сјајност припрема, што мало Цетиње није могло миломе госту моме и Црне Горе, развити у величинама својих жеља. Ја те поздрављам, Величанство, овом добродошлицом и, захваљујући ти на братској посјети, ја подижем чашу за твоје здравље, Величанство, за срећу и напредак твоје миле Србије, за тврдо братство Србије и Црне Горе!“ (Петровић-Његош, *Говори*, 33)

Приликом ове посјете, свакако је било приче и о конкретној политици. Министри обје државе су израдили нацрт о подјели интересних сфера у Старој Србији, Новопазарском Санцаку и Македонији. Дошло је до застоја на црногорско инсистирање да Призрен, као једна од двије старе српске пријестонице, треба да припадне Књажевини Црној Гори. Краљ Александар није хтио потписати споразум, сматрајући да то питање треба у будуће рјешавати. Краљ је сматрао да би одрицање од Призрена умањило престиж Краљевине Србије (Војводић 1988: 94-98).

Што се Босне и Херцеговине тиче, Аустро-Угарска монархија је тамо спроводила једну антисрпску политику, особито са идентитетског аспекта. Бењамин Калај, Мађар који је био постављен за аустроугарског министра-управитеља за Босну и Херцеговину трудио се да ограничи српски национализам и сами идентитет у овим окупираним територијама. Везе локалних Срба са Црном Гором и Србијом су отежаване. На удару аустријске власти нашли су се и српска историја чије је учење забрањено, и ћирилично писмо

чија је употреба забрањена. Отпочео је пројекат стварања нове „босанске нације“ супротстављене постојећој српској етничкој нацији. У Бечу су зазирали од зближавања Србије и Црне Горе, и свакако од зближавања Србије и Русије, те могућих импликација на Босну и Херцеговину.

Милан Обреновић се вратио у Србију у другој половини 1897. године. С обзиром на њега као протагонисту аустроугарске политике, његов повратак у Београд се могао доживјети као покушај враћања Србије под јачи утицај Двојне монархије. Заузетост Руске империје на Далеком истоку омогућила је отворен простор за Беч, и Милана Обреновића да преузме положај врховног команданта војске коју ће на тај начин потпуно ставити под своју контролу. Владу је образовао Владан Ђорђевић (Распоповић 2009: 450). У Режиму који је трајао од 1897. до 1900. од присталица Либералне и Напредне странке стварана је дворска странка, а штампа је била под строгим надзором.

Враћањем Милана Обреновића у политички живот Краљевине Србије доћи ће полако до погоршања односа између двије српске државе. Такође Русија је била видно незадовољна његовим доласком у Србију, а њено неповјерење према Бечу је додатно расло. Познато је да краљ Милан није са симпатијама гледао на црногорског књаза. Десиће се забране насељавања Црногораца у Србију и односи ће видно кренути силазном путањом.

Књаз Никола је 1898. године послао писмо краљу Александру у којем је изразио велико жаљење због постојећег стања, бацајући недвосмислену кривицу, на утицај његовог оца, бившег краља. Овом приликом црногорски књаз је вратио и даровану му част, власништва над VIII пуком србијанске војске из разлога што је на њеном челу Милан Обреновић. Написао је (...) „Извојеватељ тога жалоснога и несрећнога успјеха, (прим. успјеха да поквари односе двије државе) није нико други, Величанство, него главом Твој отац, ђенерал краљ Милан. Од дана повратка његова у Србију, одмах се почело опажати хладњење нашијех, дотле искренијех и братскијех одношаја. Наступише први ситни несташлуци и зађевице, које сам са жалошћу опажао... Није се дало дуго чекати на ново изненађење, много теже и жалосније. То је забрана уласку и насељењу Црногораца у Србију. Тај поступак запрепастио је цијели свијет српски и он га је строго осудио, изгледало је и свијет страни, тумачећи га као неповјерљиво расположење нове српске владе према Црној Гори, а мене и Црногорце заболио је јако. (...) Ја ти, Величанство, враћам власништво VIII пука, које си ми даровао, као драгојену залогу наше братске љубави приликом нашег састанка у Београду. Вјеруј ми Величанство, са великим болом у души...“ (Петровић-Његош, *Писма*, 293)

Врхунац свега је био, када је краљ Милан, у вези неуспјелог атентата који је на њега покушан на Ивањдан 1899. године, тенденциозно провлачио име књаза Николе. Обреновићи су овдје искористили прилику да се обрачунају

са радикалима, при чему су неки од њих осуђени на смртне казне. Краљ Милан је био мишљења да су завјереници имали намјеру да на пријесто у Србији умјесто Обреновића поставе принца Мирка, сина Николиног. Том приликом десио се и прогон црногорских ђака и студената из Београда. Доћи ће до прећутног прекида дипломатских односа између двије државе.

Књаз Никола је те године (1899), у писму које је упутио краљу Александру, исказао још оштрије и отвореније незадовољство због настале ситуације. Писао је: (...) „Одавно ми стижу зли гласови небратства непријатељства из Твоје државе према мени. У Твојој престолници ковали су се најгаднији памфлети... Лијепу пунонадежну младеж црногорску из вашијех школа отјерасте, без икакве кривице. У вас се чистој и јуначкој крви црногорској нијека српско поријекло и намеће им се друго. Хиљадама брука и грдила обасут сам ја, и моја земља из Твоје земље. (...) Старији по годинама и по владавини, дошао сам Ти у госте први, загрлио Те искрено, срдечно као брата, обећаваши Ти љубави братимство, како искрено узимам Бога за свједока и Твоју узвишену мајку. Твој ме народ разумио и дочекао као брата. (...) Залог мојих чувства повторио сам Ти на Цетињу, гдје је и Тебе мој народ срио с љубављу. Је ли се отад ико живи усудио проговорити или написати овдје зле ријечи о теби!? (...) О Твоме пак оцу говорило се и говори овдје много мање, но се говори у ма којој пријестоници свијета, а све из призрења према Теби, Господару братске Црној Гори и Србије. О завјери против њега није овдје нико живи радио, нити би то смио од мене учинити. Данас, пак, разумијем да се моје име без стида вуче судовима, за атентат на оца Ти раскраља. (...) Не дај да се иза Твојих плећа напада част и поштење једног братског народа и господара његова, јер ћеш одговарати Богу, Српству, његовој повјесници, Славјанству и свему изображеном свијету“ (Петровић-Његош, *Писма*, 297-298).

Оваквим казивањем књаз Никола је, осим указивања на конкретне проблеме и изворе незадовољства, указивао и на дискредитованост Милана Обреновића у најширој јавности. Утицај краља Милана на односе двије српске државе био је овакав, али што се тиче његовог доприноса војсци Србије, то се може истаћи као свијетла, вјероватно и најсвијетлија тачка његовог свеукупног политичког ангажмана у Србији, још од доласка на власт. Он је војску, која је до тада била у прилично лошем стању, потпуно модернизовао и реорганизовао, те су многи мишљења да су плодови тог залагања уродили у Балканским ратовима, када Обреновићи већ увелико више неће бити на власти у Краљевини Србији.

Године 1900. десиће се догађај који је додатно узбуркао српску јавност. Женидба краља Александра Обреновића са Драгом Машин, хофдамом његове мајке. Незадовољство јавности је додатно порасло због ове свадбе. Владало је мишљење да Драга Машин није достојан избор за краљицу јер

није била племског рода, имала је већ један брак иза себе, а кружиле су и свакаке приче везане за њен приватан живот и њену породицу. Уз то, била је и дванаест година старија од краља Александра. Јавност је и даље била при мишљењу да је кнегињица Ксенија адекватан избор за краља. Краљ Милан и краљица Наталија такође су се оштро противили овом браку. Милан је отишао из земље, тиме је нестала и његова дотадашња политичка моћ, његове присташе у војном и политичком животу, такође су остали без утицаја.

У међувремену краљ Александар је имао доста динамике у политичким маневрима. Краљ је помиловао радикале који су били на служењу затворских казни због атентата из 1899. На спољнополитичком плану је било поново помака ка Русији, и односи са Црном Гором постајали су знатно растерећењени. Нову владу је саставио Алекса Јовановић. Та влада је и донијела значајне одлуке о помиловању радикала и о збрани повратка краља Милана у земљу. Краљ Милан ће преминути у Бечи 1901. године.

Краљ Александар је био спреман дати владу радикалу на повјерење, под условом да се споразумију са напредњацима. Старија група радикала, под вођством Николе Пашића је била спремна за компромис, док је група млађих радикала била против тога. Ово неслагање је било повод за раздвајање поменутих група, при чему је група млађих радикала образовала нову странку, Самосталних радикала. Краљ је мандат дао политичару из редова радикала, Михаилу Вујићу, а у влади су били и радикали и напредњаци. Кренули су у посао са промјеном устава који је био на снази. Компромис је постигнут у доношењу „Првоаприлског устава“, 1. априла 1901. Устав је добио промјену по питању народног представништва, уводећи дводоми парламент. На изборима 1901. су побједили стари радикали (Попов 1983: 131).

Краљ Александар је убрзо постао незадовољан радикалима и одлучује да прекине сарадњу са њима. Након краткотрајног мандата владе Велимировића, краљ Александар владу предаје генералу Димитрију Цинцар-Марковићу. Први потез ове владе био је распуштање скупштине. Краљ је поново настојао да се више приближи Аустрији 1902. године. Био је забринут због бугарских чета у Македонији, те је осигурање у случају сукоба желио потражити у Бечу. Нудио је могућност војног и царинског споразума. Двојна монархија није преозбиљно схватила краљеве понуде, јер јој тада није у рачун ишло дијелење Отоманског царства, а у Бечу су такође били свјесни краљеве пољубане позиције, због великог незадовољства његовом владавином (Ђоровић 1997: 532).

Управо Књаз Никола 1902. годину шаље једно веома интересно писмо, којим упозорава србијанског краља да не хрли ка Бечу. Поред тога ово писмо је својеврсна књажева политичка анализа стања на Балкану, те српског и других националних питања у окружењу, као и прогноза политичких кретања у будућности. Књаз Никола је овом приликом краљу Александру

написао: (...) „И српска и страна штампа злослутно предричу настушање новогa правца овог министарства (читај- Владе Србије) и скретање му са словенске на несловенску страну. Боже сачувај да тако буде – несреће не би било веће за нас Србе до те! (...) Аустрија с оне стране срамно уступа маху и надмођу Њемачке... Српској штампи, колико у Монархији, толико и у Босни и Херцеговини, сукраћено је и оно мало слободе... Срб већ не смије проговорити у тој монархији. Он грђе стоји ту, него је икад стојао (...) Аустрија је прсла! Луд је и слаб онај ко се ње боји, а зло је велико ако Црна Гора и Србија оставе своју браћу да страдају и да се плаше једне неопасне авети. Аустрија неће напријед, ако ми будемо људи. Довикнемо ли јој не само, Нећеш напријед! Него и, мичи нам се из Босне и Херцеговине! (...) Ми се само затуцамо у глави прецеђујући снагу Аустрије. Она је куд и камо јача била, када је пјемонтшки краљ ратовао, а Италија много раздробљенија... Осим тога, наша је снага је у маси народа српскога, чија је самосвијест сачувала и једнако чува света предања нашег златног доба под Немањићима, а Италија није била прожета народном самосвијешћу, него само интелигенција. (...) За Бугарску овако ја мислим. Никад она неће хтјети ступити искрено у једну словенску политику... Бугарска зна и стално рачуна на помоћ Енглеске, да се спусти на Егејско море. Кад се она свеже морем с Енглеском и са западом, замислите њену охолост и неблагодарност према Русији... Иако је Русија онолико крви пролила за Бугарску, што за нас Србе није, ми смо јој много милији него Бугари... Русија би погачу Македоније лијепо међу нама и Бугарима подијелила, на задовољство обојице. (...) Јачи смо ми Срби од Бугара! Те ја не бих био мишљења да зазиремо од њих и да им давамо злу вољу, а они нека грају и присвајају и наш Ком и ваш Ниш, може им бит. И њих и Хрвате страх је од нас, па зато тутње њиховом Великом Бугарском и Великом Хрватском. Ми смо Срби предоминирајући живаљ на Балканском полуострву и остаћемо, ако нас не развоји неслога, која нам је вазда кобнија била но снаге непријатеља“ (Петровић-Његош, *Писма*, 316-322).

Незадовољство краљем Александром у Србији је било велико. Прва опомена су биле крваве демонстрације 23. марта 1903. године. Ово је краља само још више раздражило, те је он дан послје, извршио нови државни удар распустивши Скупштину и обуставивши устав. Само неколико сати, пошто је извршио измјене које је хтио, краљ је повратио уставно стање. У историји Србије није било владара који се више својевољно бацао са законима и уставима земље, што није могло завршити без тешких последица (Ђоровић 1997: 531).

У мају 1903. краљ Александар ће бити убијен са супругом у државном удару, познатом као „Мајски преврат“. Преврат су извели завјереници са официром Драгутином Димитријевићем - Аписом на челу, који ће се касније организовати у фамозну организацију из сијенке, познату као „Црна рука“.

Поред краљевског пара, убијени су премијер Димитрије Цинцар Марковића и министар одбране генерала Милован Павловић. Изјутра је формирана нова влада Јована Авакумовића. Народна скупштина је 4. јуна за новог краља Србије изабрала Петра Карађорђевића, предложеног од стране завјереника (Ракочевић 1981: 18).

ЛИТЕРАТУРА

- Војводић 1988: Михаило Војводић, *Србија у међународним односима крајем XIX и почетком XX века*, Београд, САНУ
- Вуковић 1996: Војвода Гавро Вуковић, *Мемоари*, Цетиње, Обод
- Вуковић 1996: Сава Вуковић, *Српски јерарси од IX до XIX века*, Београд, Евро
- Дучић 1896: Нићифор Дучић, *Рашко-ћризренска митрополија и национално-културна мисија Краљевине Србије у Сјарој Србији и Маћедонији*, Београд, Држ. Штамп. Краљевине Србије
- Микавица–Васин–Нинковић 2013: Дејан Микавица, Горан Васин, Ненад Нинковић, *Историја Срба у Црној Гори 1496-1918*. Нови Сад, Прометеј
- Петровић – Његош 2009: Краљ Никола I Петровић – Његош, *Говори*, Подгорица, Октоих
- Петровић Његош 2009: Краљ Никола I Петровић Његош, *Писма*, Подгорица, Октоих
- Попов 1983: Чедомир Попов, *Историја српског народа- Шеста књига*, Београд, СКЗ
- Поповић 1987: Петар Поповић „Односи Србије и Црне Горе у XIX веку“, Зборник за историју, језик и књижевност српског народа, Ур. Крстић Василије, Београд, САНУ
- Ракочевић 1981: Новица Ракочевић, *Политички односи Црне Горе и Србије од 1903. до 1918*. Цетиње, Обод
- Распоповић 2009: Радослав Распоповић, *Историја дипломатије Црне Горе 1711-1918*, Подгорица, УЦГ
- Ђоровић 1997: Владимир Ђоровић, *Историја Срба*. Београд, Максимовић – инфо

Nemanja M. POPOVIĆ

POLITICAL RELATIONS BETWEEN SERBIA AND MONTENEGRO
- EVENTS AND OCCASIONS FROM 1896 TO 1903

SUMMARY

The period from 1896 to 1903 includes an interesting stage in Montenegrin-Serbian relations. The beginning of this period was reserved for the first direct meetings of the rulers of these two Serb states, and its end was marked by the change of the ruling dynasty in Serbia. In the aforementioned period, relations between the Kingdom of Serbia and the Principality of Montenegro have had their ups and downs. It can be said that in the period from 1896 to 1903 there were moments of the most cordial, and also moments of the most broken relationships, where the stumbling block was more the mutual animosity of Prince Nikola Petrovic and King Milan Obrenovic than that of King Alexander Obrenovic, who sat on the Serbian throne in the mentioned period. The struggle for all-Serb liberation and unification as the imperative of the two states would become both a field of necessary co-operation and rivalry, as both dynasties claimed the same non-liberated ethnic Serb territories. In this period, when the Obrenovic dynasty turned more to Austria, Montenegrin Prince Nikola saw an opportunity to win a stronger position in "Serbian question", with the support of Russia. A Particularly interesting fact is that, despite the dynastic strife, the courts could put Serbian national interest in Old Serbia and Macedonia at the forefront.

Key words: Serbia, Montenegro, Prince Nikola, King Alexander, King Milan, St. Vitus Day, Prizren, Old Serbia, Macedonia, Serbian Question